

Dissonantie

Kwartet

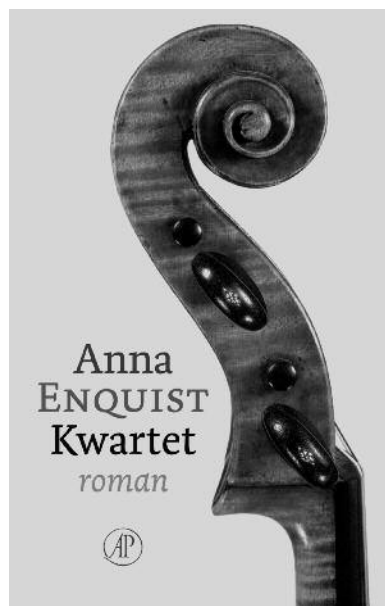
Anna Enquist

De Arbeiderspers, 2014

Prijs: € 12,50

Opgedragen aan de leden

van strijkkwartet QuarteQ.

Voor veel liefhebbers van de klassieke muziek betekenen strijkkwartetten het summum van wat deze muzieksoort te bieden heeft. Zo veel complexiteit binnen de eenvoud van vier instrumenten, zo veel melodieuze thematiek, harmonie en dynamiek binnen de beperking van ruim een half uur... Voor componisten was en is het schrijven van strijkkwartetten de ultieme meesterproef. Tot de meest geliefde maar ook complexe werken behoren Beethovens kwartet nr. 14 in cis klein, opus 131; Schuberts kwartet nr. 14 in d mineur, Deutsch 810, bekend als *Der Tod und das Mädchen* en Mozarts kwartet no 15 in d-klein, KV 421/147 b. In Anna Enquists roman *Kwartet* en in de film *A Late Quartet* van Yaron Zilberman (regie) vertolken deze composities mét hun spelers de hoofdrol. De vaste rolverdeling van de spe-

lers en de structuur en de dynamiek van het strijkkwartet bieden schrijvers, dichters en regisseurs een kader voor de typering van personages, het verloop en de opbouw van hun verhaal.

Een heel andere categorie beroepsbeoefenaren die kan profiteren van wat een strijkkwartet te bieden heeft is die van de groepstherapeuten. De spelers in een strijkkwartet vormen een zelf gekozen groep, die in principe over vele jaren een stabiel bestaan zal leiden. Om hun doel te bereiken – een zo hoog mogelijke graad van perfectie – dienen de kwartetleden een sterke cohesie op te bouwen met voldoende speelruimte om afwijkende opvattingen binnen het geheel te integreren. Veranderingen binnen de spelersgroep vinden plaats door een natuurlijk verloop vanwege ziekte, ouderdom of overlijden. Conflicten dienen

opgelost te worden of zijn in enkele gevallen zo hevig dat ze leiden tot opheffing van de groep. De groepstherapeut zal studiemateriaal kunnen vinden in de rollen en protocollen binnen de groep, in de dynamiek en thematiek en de wijze waarop de spelers zichzelf en elkaar psychisch en sociaal beïnvloeden. De film *A Late Quartet* heeft als hoofdthema hoe een strijkkwartet gedesintegreerd raakt nadat de cellist vanwege zijn parkinsonisme de groep plotseling moet verlaten en hoe de spelers later weer opnieuw hun rol weten te vinden (Van Hest en Hopman, 2013). Mooi studiemateriaal voor de groepstherapeut. Wat groepen in de literatuur betreft, besprak Arnout ter Haar hoe traumatische gebeurtenissen in William Goldings *Lord of the Flies* regressieve processen op gang brengen binnen een groep jongens – leden van een koor – en welke desastreuze gevolgen die hebben (Ter Haar, 2010). Ik bespreek hier wat wij groepstherapeuten kunnen leren van Anna Enquist's jongste roman *Kwartet*.

Onze rijk begaafde collega en auteur (ook nog eens pianiste) gebruikte muziek al eerder in haar werk, bijvoorbeeld in de roman *Contrapunt*. *Kwartet* beschrijft de lotgevalen van een groep vrienden en collega's wanneer de leden ervan geconfronteerd worden met een fataal ongeluk en crimineel geweld. De vrienden hebben een gedeelde passie voor klassieke muziek. Carolien en Hugo hebben elkaar leren kennen op het conservatorium, waar de inmiddels bejaarde cellist Reinier hun docent in samenspel was. Heleen wordt getypeerd als

een amateur op hoog niveau en Jochem, de echtgenoot van Carolien is behalve restaurateur van strijkinstrumenten ook cellist. Aan het begin van de roman wordt geleidelijk duidelijk dat de beide zonen van Carolien (huisarts en tweede violiste van het kwartet) en Jochem zijn omgekomen door een ongeluk met een schoolbus. Dit ongeluk heeft een enorme impact op de geestesgesteldheid van alle leden van het kwartet en op de verhoudingen binnen de verschillende verbanden die ze met elkaar zijn aangegaan.

Rollen en karakters

Binnen het kwartet hebben de vier hoofdpersonen een duidelijke rolverdeling. De rollen en daarmee de instrumenten die Hugo, Carolien, Heleen en Jochem binnen het kwartet spelen, komen overeen met hun personages. Hugo speelt de eerste viool, en heeft ook buiten het kwartet een leidende rol als directeur van het Muziektheater. Zoals het past bij een eerste viool is hij solistisch, soms uitbundig, ijdel en een tikje narcistisch. Zijn gedachten nemen een hoge vlucht, zijn karakter heeft iets vluchtigs. Heleen heeft als tweede viool een volgende en dienende taak; ze is de 'verpleegster' (p.16). Samen met de weerbarstige Carolien, die de altviool speelt, houden ze de structuur vast, ieder op hun eigen manier, precies zoals ze dat ook in hun huisartsenpraktijk doen. Ze geven tegen spel aan de eerste viool maar hebben ook een verbindende taak. Heleen houdt in de huisartsenpraktijk en haar gezin op de

achtergrond de boel bij elkaar. Ze raakt daardoor in meerdere situaties getrianguleerd tussen de andere karakters. Ze vliegt van hot naar haar, is de meest onzichtbare van het stel, moet vechten voor haar zelfstandigheid maar is tegelijkertijd de meest menselijke en sympathieke van alle hoofdrolspelers. De sonore en strenge altviool van Carolien houdt zich streng aan haar partij maar speelt ook eigengereide solo's. Ze houdt de bevlogen Daniel, eerste verantwoordelijke van de praktijk, administratief onder controle maar speelt haar eigen partij in haar commerciële contacten met de apotheker. Jochem ten slotte, is met zijn cello een toonbeeld van fysieke kracht en voortstuwende energie.

De rolverdeling verandert vanaf het moment dat de crimineel Helleberg tijdens een repetitie van het kwartet op de woonboot van Daniel binnendringt. Eerst tot grote schrik van Heleen. Zij herkent in Helleberg de gedetineerde met wie ze vanuit een door idealen gedreven schrijfclub communiceert. De club bestaat uit vrouwen die zich het lot van levenslang gestraften aantrekt in de hoop ze moreel op een hoger plan te brengen. De cohesie binnen het kwartet en de vriendenkring komt zwaar onder druk te staan als Helleberg verschijnt. Helleberg neemt de leiding en de groep moet nieuwe manieren vinden om zich tegenover hem, elkaar en zichzelf te verhouden. De robuuste, fysieke Jochem neemt het als eerste en aanvankelijk als enige op tegen de spierbundels van Helleberg. Zijn solistische actie is tot mislukken gedoemd. Hugo's vluchtigheid

wordt versterkt tot plannen om daadwerkelijk te vluchten. Heleen, die zich schaamt en zich schuldig voelt dat Helleberg door haar naïeve schrijverij binnen de schrijfclub de weg heeft weten te vinden naar Hugo's woonboot, overtreft zichzelf door zich los te maken uit haar onderdanigheid en triangulatie en een poging te doen om via een computer de buitenwereld te waarschuwen. Carolien neemt de hoofdrol van Hugo over. Ze is niet ontvankelijk voor de intimidaties van Helleberg, neemt Laura, het dochtertje van Hugo, in bescherming en neemt de leiding in het non-verbale spel dat er tot slot toe zal leiden dat de groep in opstand komt tegen Helleberg.

Groepen en subgroepen

Behalve een literair werk, is het boek van Anna Enquist een studie naar hoe individuen en menselijke verbanden zich ontwikkelen na fatale gebeurtenissen. Dat thema alleen al maakte het boek interessant voor de groepstherapeut. Het is verbazingwekkend door hoeveel mensen de 269 pagina's van dit boek bevolkt worden. Ten minste acht hoofdpersonen, acht bijfiguren en acht figuranten worden met naam of functie genoemd. Daarnaast zijn er talloze passanten die in levenden lijve of als beelden op de tv langskomen: in de gedaante van burens, patiënten, politieagenten, woordvoerders, journalisten, toeschouwers, een burgemeester, brandweerlieden, militairen, enzovoort. De roman herinnert ons er dus aan door hoeveel individuen en groepen we elke dag omringd en beïnvloed worden.

Menselijke relaties komen in het boek voor binnen *paren*, (echtparen, vriendenparen, collega's); binnen formele of informele *groepen* als gezinnen, de huisartsenpraktijk, een praatgroep voor echtparen die een kind hebben verloren, een schrijfgroep van huisvrouwen die correspondeert met gedetineerden, maar vooral de vriendengroep die na hun studie aan het conservatorium strijkkwartetten is blijven spelen, ondanks dat ze uiteindelijk voor andere beroepen hebben gekozen. Boven, of eerder tegenover deze paarsgewijze- en groepsverbanden is er dan nog *het systeem* in de vorm van de overheid, bouwbedrijven, het juridische systeem, de media enzovoort.

De schrijfster presenteert een cynische en pessimistische werkelijkheid over menselijke contacten. Wantrouwen, isolement en destructie winnen het uiteindelijk van elke poging om tot elkaar te komen. Op pagina 5 valt ze al met de deur in huis wanneer ze over de oude Reinier verhaalt: 'Nu voelt hij een vage onrust bij de plantenzie van onkruid die in zijn achtertuin staat. Kritiek heeft hij nog niet gekregen maar dat is een kwestie van tijd.'

Menselijke verbanden komen er niet goed vanaf binnen de roman van Enquist. Daarbij geldt de wet dat hoe verder ze van het individu afstaan en hoe abstracter ze zijn, hoe bedreigender ze voor het individu en diens vrijheid zijn. Bij uitstek geldt dit voor 'het systeem' met al zijn vertakkingen en vertegenwoordigers. De vertegenwoordigers van het systeem, de machthebbers, grootaannemers, zakenlieden, politici zijn uit op eigenbelang, corrupt, en ze vernede-

ren de gewone man, de machteloze burger. Jochem uit zijn onbegrip over het managementgedoe: 'Wat is het resultaat? Een agenda. Niet te vergelijken met een ambachtsman.' Het systeem en de vertegenwoordigers ervan zoals een wethouder of een minister worden beschreven als onbekwaam, onverschillig, hard en eisend naar individuen hoe ze moeten handelen. Zo heeft de overheid een oekaze uitgevaardigd dat ouderen wat betreft hun zorgbehoeften gescreend moeten worden op hun 'vaardigheidsprofiel'. Wie niet aan minimumeisen voldoet, wordt doorgeschoven van de 'volwassenenzorg' naar de 'oudenzorg', een soort afvalputje van de gezondheidszorg waar mensen liggen te creperen om te sterven. Op pagina 110 overweegt Heleen: 'Toen werden de Geriatrie Steunpunten ingesteld. Dat bleek een enorme besparing. 'Geriatisch eindpunt' zeggen we in de praktijk, respectloos is dat eigenlijk... bezoek wordt ontmoedigd of ronduit verboden. De familie vraagt er ook nauwelijks naar, meestal zeggen ze dat ze al afscheid hebben genomen.' Op pagina 156 over de loskoppeling van de ouderenzorg uit de huisartsenpraktijk en wat er met zorgbehoeftige ouderen gebeurt: 'We hadden niets in te brengen, het gebeurde gewoon. Zo is het altijd, we krijgen oekazes... Opbergen. Sederen. Dat vermoed ik. Dan komen de infecties al snel. Blaasontstekingen, doorligwonden, pneumomen. Geen antibiotica, alleen pijnbestrijding.'

Een ander voorbeeld is hoe de overheid met de kunstsector omgaat. De instituties van de klassieke muziek worden met onver-

schillingheid en actieve tegenwerking bejegend. Hugo, de directeur van een muziekcentrum waarin de lezer moeiteloos het Muziekcentrum aan het IJ herkent, wordt door de verantwoordelijke wethouder met arrogantie bejegend. Ze stelt idiote eisen vanwege commerciële belangen. Hugo ervaart zijn werk als een neergaande spiraal, geld binnenslepen is de bedoeling; mooie programma's maken niet. De zaak verkopen aan een Russische wapenhandelaar of een Chinees, dat is het einddoel.

Jochem heeft een ongezouten mening over de politiek: 'Uitschot... er staan mensen aan het roer met zeer beperkte cognitieve vermogens, ik heb de indruk dat de georganiseerde misdaad mensen trekt met beduidend hogere intelligentie.' Een minister van Justitie wordt aldus getypeerd (p. 229): 'De minister van Justitie is aangeschoven, een oudere wat dikke man... die met zoveel ponteneur spreekt dat het niet meteen duidelijk is hoeveel gemeenplaatsen hij achter elkaar weet te debiteren.' Ook niet moeilijk om te raden wie hier bedoeld wordt.

In het maatschappijmodel van Enquist is er weliswaar sprake van een middenklasse, waartoe 'ons soort mensen' behoort: artsen, directeuren van culturele instellingen, leraren, professionals. Maar deze burgerij, die toch de tegenspeler van het systeem zou kunnen en moeten zijn, is geborneerd en opgesloten in zichzelf. Jochem (p. 97) maakt gehakt van de begenadigde gezinnetjes en hun hoogopgeleide, slanke, sportieve, beschaafde vrijetijdskleding dragende, witte wijn drinkende en pedagogisch verantwoorde vertegenwoordigers: 'De tering,

bulldozers om die expansiedrift in te dammen, gewoon het leger erop af.' De straatbewoners maken schaamteloos gebruik van de openbare ruimte, zijn zelfverzekerd, eten bewust maar zijn eigenlijk als groep uniform in hun zogenaamde originaliteit.

De burgerij reageert op zijn beurt met achterdocht, verbittering en machteloze woede op het systeem. Verzet wordt in stilte geboden: in gedachten (zoals Hugo) of met klein protest en individuele daden, zoals door Heleen die de ouderen in haar huisartsenpraktijk tracht te behoeden voor de tot opbergcentra verworpen verpleeghuizen.

Praatgroep, schrijfgroep, praktijk en kwartet

De dienstbare en ondergeschikte Heleen is dus lid van een schrijfgroep voor langdurig gedetineerden. Door de manipulaties van Helleberg voelt zij zich door hem aanvallend meer serieus genomen dan door wie dan ook uit haar directe omgeving. Met alle leden van de schrijfgroep heeft ze een grenzeloos optimisme gemeen dat ze door het schriftelijk contact met 'de psychopaten' een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van hun humaniteit en sociale reïntegratie. De schrijfsters worden door het systeem in de gedaante van de overheid en Justitie echter gekleineerd en gemarginaliseerd. Ze moeten aan steeds meer regels voldoen en worden ten slotte uit het verblijf verdreven door een onbeduidende ambtenaar, die in opdracht van zijn meerdere werkt. Door de personages van de roman wordt de schrijfgroep op zijn best met welwillende scepsis bejegend

maar vooral als een stelletje naïevelingen gezien. Heleen zelf trekt vol schuldgevoel eenzelfde conclusie wanneer Helleberg haar vrienden op de woonboot van Hugo gijzelt. Een tweede groep die in de roman behandeld wordt is een praatgroep voor ouders van overleden kinderen. Een klant van Jochem heeft vol goede bedoelingen een foldertje achtergelaten voor Caroline over die groep. Wanneer ze dat vindt wordt ze lijkleek en ze maakt haar man Jochem verwijten. Ze trilt van woede: verkeersongelukken, kanker kinderen, kinderen zie zich gesuïcideerd hebben, ze wil er geen bal mee te maken hebben, zoiets vreet energie. Ze vindt dat ze de enige is, begrijpt niet hoe praten met lotgenoten haar rouw kan verdunnen. Al in de rechtszaak trok ze zich schijnbaar onaangedaan terug terwijl de andere ouders snikten of hun woede verbeterden. Hugo vindt haar houding arrogant: ‘Zou het niet helpen, contact met lotgenoten? Zien dat mensen toch doorleven?’ meent hij (p. 95). Pas in een later stadium laat Carolien iets meer toe van de argumenten van anderen, bijvoorbeeld wanneer Jochem zegt (p. 173): ‘Door die folder kon ik er beter over nadenken, er is kennelijk iets wat die ouders niet zomaar met elkaar bespreken. Wij ook niet. Namelijk het verschil hoe je het als ouders doet.’ (rouwen). De praktijk heeft wel zijn informele momenten, bijvoorbeeld bij de lunch. Maar het moet ‘gezellig’ zijn. Zelfs hier blijkt hoe zorg voor Carolien door haar ervaren wordt als een aantasting van haar verantwoordelijkheid en rol wanneer Daniel ongevraagd de zorg voor een stervend kind overneemt.

‘Je kunt dat niet aan, dat zou geen goede zorg voor de ouders zijn.’ Carolien is razend en ziet de zogenaamde zorg vooral als functioneel en zakelijk.

Wanneer het Marokkaanse jongetje Driss bij de oude cellist Reinier op bezoek is informeert hij nieuwsgierig of er in een kwartet wel eens ruzie is, net zoals in zijn voetbalclub. Reinier grinnikt bij de herinnering en vertelt hoe ze in de groep problemen probeerden op te lossen door bijvoorbeeld iedereen verplicht aan het woord te laten (p. 89/90): ‘Als het zover moet komen, gaat het al niet goed. Toch hebben we het jaren volgehouden. We hielden zoveel van het repertoire, van de muziek die we konden uitvoeren bedoel ik. En we hadden respect voor elkaars vakmanschap.’ Hij vertelt vervolgens hoe het kwartet ophield doordat de leden verschillende ambities kregen.

Faseproblematiek

Misschien is het gewaagd om dit te stellen, maar er is iets voor te zeggen dat de schrijfster in de constructie van haar roman gebruik heeft gemaakt van de klassieke sonatevorm, waarin aan het begin van het stuk een eerste melodisch thema geëxposeerd wordt, gevolgd door een tweede thema. Vervolgens komt dan een doorwerking waarin materiaal van het eerste en tweede thema worden gebruikt, om te eindigen in een muzikaal slot of oplossing. In *Kwartet* is de ontredde van de kwartetleden door de levensbedreigende gebeurtenissen en wat die voor ieder individu en de groep als geheel voor impact heeft, het

hoofdthema. In het tweede thema wordt uiteengezet hoe Reinier, de voormalige conservatoriumdocent van het kwartet als veenzaamde bejaarde worstelt met zijn wantrouwen tegenover de mensheid. Geheel tegen alle bestaande vooroordelen in wint het Marokkaanse jongetje Driss en diens familie zijn vertrouwen. De beide thema's worden met elkaar verweven in de ontwikkeling van de roman. De oplossing na de doorwerking is dramatisch. Terwijl Driss met gevaar voor eigen leven Reinier probeert te redden, slaat het oude wantrouwen bij Reinier weer toe en sterft hij als een tweede Christus in een reddingsoperatie met als laatste gedachte (p. 268): '*O, Driss, hoe kon je me zo verlaten?*' (refereert de auteur hier aan de kruiswoorden van Christus: 'Deus meus, deus meus, quare me repulisti' – mijn god, mijn god, waarom hebt gij mij verlaten, ook wel: 'Allah, Allah, lama sabachtani?'). Parallel aan veel van de strijkkwartetten ontwikkelt het verhaal zich in drie delen. In het eerste deel geeft de schrijfster een exposé van de impact die de dodelijke verongelukkig van de kinderen van Carolien en Jochem heeft op de onderlinge relaties van de verschillende paren en groepen die de hoofdpersonen vormen. Die gebeurtenis heeft in alle gevallen een ontwrichtende werking gehad. De echtpaarrelatie van Carolien en Jochem gaat er bijna aan onderdoor. De vriendschap tussen Heleen en haar man met hun drie kinderen en Carolien en Jochem heeft er ernstig onder te lijden. Binnen de huisartsenpraktijk van Daniel, Carolien en Heleen worden er allerlei aanpassingen gedaan om Carolien in de luwte te

houden, wat zij als kwetsend en denigrerend ervaart. Pogingen om met elkaar in contact te komen stranden door onvermogen, onbegrip of tegenwerking. Het woord als contactmiddel schiet hopeloos te kort. Woorden worden niet begrepen of uit onvermogen niet uitgesproken.

In het tweede deel herstellen de relaties zich voorzichtig. Het samenspel binnen het strijkkwartet is een belangrijke facilitator van dit proces. Dienstbaarheid aan de muziek laat bij de vier kwartetleden de positieve emoties voorzichtig weer opbloeien. Er is zelfs weer sprake van geluk. Het herstel van de zachtere gevoelens en aandriften eindigt abrupt wanneer de crimineel Helleberg ten tonelen wordt gevoerd. De vriendengroep dreigt totaal te desintegreren en elke vorm van cohesie binnen de groep dreigt als sneeuw voor de zon te verdwijnen. Individuele angst, woede, haat overheersen. Alleen kortdurende gelegenheidscoalities worden aangegaan maar ook weer snel verbroken. Toch leeft er in de groep een drijfveer, een onuitgesproken kracht. Dat is de wens om Helleberg te elimineren, onschadelijk te maken. Carolien, Jochem en Hugo communiceren met gebaren in een persoonlijke geheimtaal met elkaar. De moederlijke Heleen staat hier buiten en wordt zelfs als een potentieel risico ervaren door de andere leden van het kwartet. Van getrianguleerd persoon verandert haar rol langzaam maar zeker in die van het zwarte schaap. Als de groep ten slotte in een climax van wanhoop, exploderende levensdrift en doodsverachting Helleberg weet te destabiliseren, gaan de gedachten van de groepsleden uit naar elkaar en zijn ze

alert op hoe het met de ander zal zijn. Virtueel is de vriendengroep weer hersteld. Alleen de getrianguleerde Heleen, later het zwarte schaap, wordt in de heersende euforie totaal vergeten en is op dit hoogtepunt van de roman zelfs non-existent. Dat neemt niet weg dat Heleen in de hele roman toch de meest menselijke en sympathieke van alle personages blijft.

In het korte derde deel van het boek, de coda, wordt alle positieve energie weer omgekeerd in negativiteit, geweld, achterdocht, angst en dood. De paradox is dan dat 'het systeem' zich eindelijk eens van zijn goede kant toont door een reddingsactie van het leger. Maar, zoals boven beschreven, reageert Reinier zo angstig, verward en achterdochtig dat het hem fataal wordt.

Troost

In de kwetsbare wereld waarin menselijke contacten vaak kil en vol onvermogen zijn, zijn er toch enkele lichtpuntjes. De band tussen het nog ongerepte kind en de volwassene is er daar een van. Zo spreekt er tederheid uit de band die Carolien en Hugo hebben met Laura, de twee- of driejarige dochter van Hugo. Ook al vergeet Hugo soms zijn vaderlijke plichten jegens haar en ook al probeert Carolien een enkele keer zelfs de band volwassene-ouder functioneel te duiden (p. 149). 'Geen wonder dat kinderen zo op dieren gesteld zijn, denkt Carolien als Laura zich in de dierentuin aan haar vastklampt. Ze zijn zelf nog dierlijk. Hun lichaam is een uitnodiging om ze ste-

vig vast te pakken en niet meer los te laten.' Carolien en Jochem beseffen hoe waanzinnig veel ze van hun verongelukte kinderen hebben gehouden. De gevoelens van Heleen voor haar gezin en haar muzikale, sportieve kinderen worden in warme tonen geschilderd. En daar is de zakenrelatie van Jochem in Parijs, die zich in de diepste crisis die Jochem ooit heeft meegemaakt, manifesteert als een onbaatzuchtige en betrokken helper door Jochem zonder enige aarzeling met zijn auto van Parijs naar Amsterdam te brengen. Het meest ontroerende voorbeeld is wel het onbevangen Marokkaanse jongetje Driss, dat zo ongecompliceerd zorgzaam is voor Reinier en dat zo intens geniet van diens muziek.

Een mooie en hoopvolle tekening is ook die van de vriendschappelijke gevoelens die Carolien, Hugo en Heleen koesteren voor Daniel, de huisarts die zelf geen instrument bespeelt. Uitvoerig beschrijft de auteur hoe het kwartet met onbaatzuchtige liefde zijn verjaardag voorbereidt en daar *Der Tod und das Mädchen* ten gehore brengen voor de ontroerde Daniel.

Hugo (p. 203) overweegt: 'Het kan ook zijn dat mijn vrienden instorten, beschadigd als ze zijn maar we helpen elkaar, we tillen elkaar over de ergste obstakels.'

Deze scènes tonen eilanden van geloof, hoop en liefde in de verder zo kille (machteloze) wereld van relaties.

Maar de enige echte tegenkracht tegen de ondragelijke kilte vinden de hoofdpersonen in de uitoefening van hun ambacht. In het zo perfect mogelijke uitvoering van hun ambacht kunnen de hoofdpersonen zich

verliezen. Ambachtelijk bezig zijn geeft voldoening op individueel vlak: je bent het zelf die het ambacht uitoefent, zo perfect als je kunt met al je gaven en talenten – en op sociaal vlak. Een ambacht oefen je uit voor een ander. Zo repareert Jochem zijn strijkinstrumenten, al vindt hij zijn klanten klungels; zo zijn Heleen, Carolien en Daniel voor hun zieke medemens bezig en zo is Reinier op hoge leeftijd nog bezig met zijn cello. Door ambachtelijk bezig te zijn wordt contactherstel mogelijk, het is eigenlijk al contact, zij het op een abstract niveau. De hoogste vorm van ambachtelijk bezig zijn is voor de hoofdrolspelers musiceren. De vier hoofdrolspelers in de roman vinden een tijdelijke schuilplek in hun muziek. De troost die ze ondervinden is tegelijkertijd persoonlijk en abstract. Abstract omdat de muziek van Schubert, Mozart, Beethoven wordt opgevat als een geïdealiseerde waarde op zich, maar anderzijds als diepe persoonlijke emotie. De spelers van het kwartet ontmoeten elkaar persoonlijk in het uitoefenen van hun muziek. Tegelijkertijd zijn ze vooral dienstbaar aan die muziek als geïdealiseerde waarde.

Besluit

De boodschap van de film *The Late Quartet* is optimistisch. De emotionele waarde van de muziek voor de kwartetleden, hun oude vriendschapsbanden en hun loyaliteit aan de stichters van het vijftienvig jaar oude kwartet maar ook aan de muziek als zelfstandige waarde, is zo intens dat ze alle tendensen tot desintegratie overwinnen en een

nieuwe start kunnen maken. De boodschap van de roman *Kwartet* is daarentegen somber. De lezer blijft ontredderd achter. Goed, menselijk contact is moeizaam, zeker onder fatale omstandigheden. Wantrouwen, primitieve levensdrift, onvermogen, vijandigheid en gewelddadigheid hebben hun verwoestende werking en het kost een uiterste inspanning om de ander weer te bereiken. Maar is het dan werkelijk waar dat het moeizaam herstel zal eindigen in een existentiële sterfscène vol achterdocht? De groepspsychotherapeut zal deze conclusie niet de zijne noemen. Zijn wereldbeeld is optimistisch en zijn werk is gebaseerd op vertrouwen. Is hij te naïef? Of mag hij zich vastklampen aan de passage waarin Enquist de lezer letterlijk en figuurlijk toch nog een vinger aanbiedt voor het voortbestaan van het kwartet en de vriendenclub, hoe gehavend ook (p.258): ‘De pink [die van Carolien] is kwijt en de hand ziet er vreemd en smal uit... het is de rechterhand, zonder pink kan je leren strijken, dat lukt best, er zijn voorbeelden van...’

Frits van Hest

Literatuur

- Ter Haar, A. (2010) Groepsdynamica in de literatuur. *Lord of the Flies* van William Golding. *Groepen, tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 5(2), 20-27.
- Van Hest, F. en H. Hopman (2013). Schoonheid en troost voor de groepspsychotherapeut. *Groepen, tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 8(4), 72-80.